

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend..

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

RONDE DE WARE ZELFBEPROEVING III

Wij gaven reeds aandacht aan wat de reformatoren Luther en Calvijn schreven met het oog op de voorbereiding om aan het avondmaal van de Here deel te nemen. Zij stelden geen bijzondere vereisten, maar concentreerden alles op een oprecht geloof in Gods beloften, terwijl zij de mensen wezen op Christus en het heil in Hem. Bij de mannen van de Nadere Reformatie ontdekten wij een verschuiving. De aandacht werd al meer gericht op de 'staat' van de mens. Alleen zij die bekeerd zijn kunnen waardige avondmaalsgangers zijn. De mannen van de Nadere Reformatie drongen aan op een nauwkeurig zelfonderzoek, waarbij zij gedetailleerd aangaven wat een waar gelovige allemaal in zich moet bevinden.

Wij willen nu stil staan bij het grote klassiek-gereformeerde avondmaalsformulier en nagaan, hoe dit formulier ons onderwijst over de ware beproeving van onszelf:

Het grote avondmaalsformulier

Het formulier dat wij in ons Gereformeerd Kerkboek aantreffen, is van oude datum. Het is op enige kleine uitzonderingen na geheel overgenomen en vertaald door Petrus Datheen uit de kerkorde, die in 1563 door keurvorst Fredenk III in de Paltz werd ingevoerd.¹ Petrus Datheen gaf het formulier een plaats in zijn kerkboekje dat in 1566 verscheen.² Onderzoek heeft aangetoond dat Olevianus, de auteur van de kerkorde, bij de samenstelling van het formulier veel ontleende aan het formulier van Calvijn, het formulier van de Nederlandse vluchtelingengemeente te Londen en een Lutherse kerkorde uit Würtemberg.³

Het feit dat het formulier oorspronkelijk stond in de kerkorde van de Paltz, zegt ons iets over de hedoeling.

W. van 't Spijker schrijft: 'Men kan die bedoeling het beste weergeven met het begrip prediking. Daarmee is niet alleen het onderwijzend karakter van het formulier aangeduid, de inleiding in de leer van de kerk omtrent de betekenis van de avondmaalsviering als zodanig. Veel meer nog is daarmee ook genoemd het wezen van die prediking. Zij is verkondiging. Ambtelijk spreken met volmacht. Zij is bediening van de sleutelmacht. Daarom komen in het formulier ook de ernstige woorden van het vermaan, waarmee de zondaren zonder berouw en bekering van het avondmaal worden geweerd, terwijl de gelovigen getroost worden met Gods belofte, dat God ons in genade wil aannemen. De deur tot het avondmaal wordt geopend, maar zij wordt ook gesloten.'

HOOFDARTIKEL

Rond de ware zelfbeproeving III
A.N. Hendriks

UIT DE SCHRIFT

Het einde is nabij!
T. Groenveld

GEKNIPT VOOR VANDAAG

Omgaan met God

KERKELIJK LEVEN

Confessie en kerk II
W.G. de Vries

GELEGEN/ONGELEGEN

J. Kamphuis

MISSIOLOGIE

**Protest tegen een samenleving,
die veelvormig wil zijn (Lessley
Newbigin) III**
J.A. Boersema

KIJK OP DE KERK TE

Capelle aan den IJssel
Kievit

PERSCHOUW

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

Over de zelfbeproeving geeft het formulier een brede onderwijzing. Wij moeten daarbij niet vergeten dat eeuwenlang de priester in de biechtstoel over de heiligheid van het avondmaal had gewaakt.⁵ De Reformatie bracht ook daarin verandering, dat de gelovigen zichzelf naar het voorschrift van de apostel Paulus in I Korinthiërs 11 moesten gaan beproeven niet het oog op een waardig eten en drinken.

Met het oog op deze éígen verantwoordelijkheid vinden wij in het formulier zo'n uitvoerige onderwijzing over de ware zelfbeproeving. Er wordt hier door de kerk pastoraal de hand geboden.

De drie stukken

In Zondag 1 van de Heidelbergse Catechismus wordt (in de oude tekst) gezegd, dat er 'drie stukken' nodig zijn te weten, om in de enige troost zalig te leven en te sterven. Het gaat dan om het in geloof weten van onze ellende, onze verlossing en onze dankbaarheid. Deze 'drie stukken' komen wij ook tegen in het antwoord op de vraag voor wie het avondmaal is ingesteld. De Catechismus zegt dan in Zondag 30: 'Voor hen die om hun zonden een afkeer van zichzelf hebben en toch vertrouwen dat deze hun om Christus' wil vergeven zijn, en dat ook de overblijvende zwakheid door zijn lijden en sterven bedekt is: die ook begeren hoe langer hoe meer hun geloof te versterken en hun leven te beteren...'

Wanneer wij het gedeelte over de zelfbeproeving lezen in het formulier, koincia wij opnieuw de 'drie stukken' tegen. Het formulier loopt hier geheel in de pas met de Catechismus. Daaruit blijkt al meteen heel duidelijk dat er voor het deelnemen aan het avondmaal geen bijzondere dingen worden gevraagd. Wat wij nodig hebben om getroost te leven en te sterven, dat hebben wij ook nodig om het avondmaal te kunnen vieren.

KERNREDACTIE

DR. W. C. DE VRIES (eindtcc.), DR. H. G. J. VAN M'DELKOOP, PROF. DR. Y. 1E VELDE

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS. R. TER RIFF, DRS. B. LUITJEN, DRS. C. J. DE RIJTER, DRS. H. VEIDMAN, PROF. DR. K. VELING

MEDEWERKERS

DRS. J. A. BOERSEMA, J. M. DE JONG, A. J. O. H. KISJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMITH

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & L. Cointre B.V., Postrekening 406040 n.v.,

De Reformatie, Goes, Postbus 15, 4460 AA Goes, Tel. (01130) 15591.

ABONNEMENT

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland),
Buitenland f 143,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermin

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES

Prijs: f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Calvijns avondmaalsformulier kent geen onderwijzing omtrent de rechte zelfbeproeving aan de hand van de 'drie stukken'.⁶ Wel vinden wij zo'n onderwijzing in de liturgie van de Nederlandse vluchtelingengemeente te Londen.⁷ Vóór de viering van het avondmaal houdt de dienaar een 'Vermaninghe tot de Ghemeinte', die betreft 'onse proeuinghe', in 'drie sonderlicke stucken ghelegen'. In verkorte vorm treffen wij dun wat in ons formulier breder wordt gezegd.

Het formulier zegt dat bij de ware zelfbeproeving behoort, dat wij onze zonden overdenken en beseffen dilt wij Gods toom hebben verdiend. De achtergrond van deze aanwijzing is dat wij moeten gaan zien, hoezeer wij de Here Jezus en zijn offer nodig hebben. Wij leven vaak zo oppervlakkig en tillen zo weinig aan de zonde. De ernst van ons kwaad en van onze boosheid moet ons votir ogen staan. Daartoe moeten wij onze zonden 'overdenken'. Daarbij moeten wij niet vergeten dat schuldbesef tot de gelóófskennis behoort en niet aan het geloof voorafgaat.

In Zondag 33 van de Catechismus wordt gezegd dat de hartelijke droefheid over onze zonden behoort bij de ware bekering. Wij moeten een afkeer krijgen van onszelf, dat wil zeggen: zoals wij 'van nature' zijn, en ons voor de Here verootmoedigen. Daarvoor is nodig dat wij kijken naar het kruis. Het formulier wijst ons nadrukkelijk op het kruis van Christus. Hoe erg het er met ons voorstaat, zien wij nergens scherper dan op Golgota. Het is waar dat wij onze ellende leren kennen uit de wet van God (Zondag 2). Maar daarbij kan het evangelie niet gesloten blijven. C. Trimp schrijft terecht: 'Zie, de mens' – zo wordt ons vanaf Golgota toegeroepen. 'Zie uzelf' – zo is het eigenlijke bevel, dat ons vanaf de kruispaal bereikt.

Ziet u die geplaagde, veroordeelde, door God verlaten inens? Het zijn Ónze ziekten, ónze zonden, Ónze smarten, die Hij draagt. Dat is het afschuwelijke saldo van ons leven. Zóveel is nu óns leven per saldo waard: het complete faillissement. Dát moeten wij overdenken'.⁸ Juist bij het kruis van Golgota leren wij dat onze God de zonde haat, zo zeer dat Hij ons kwaad – eerder dan het ongestraft te laten – aan zijn eigen lieve Zoon gestraft heeft met de bittere en smadelijke dood aan een kruis.

Calvin zegt in zijn *Institutie*: 'Daarentegen staat het vast, dat de mens nooit tot een zuivere kennis van zichzelf geraakt, tenzij hij eerst Gods aangezicht aanschouwd heeft, en van diens aanblik afdwaalt tot het beschouwen van zichzelf' (I,1,2). Op Golgota zien wij de Here in zijn heiligheid. Bij het kruis Ieren wij onszelf kennen.

Heel bevrijdend is echter dat het formulier niet zegt *hoe diep* ons schuldbesef en onze verootmoediging moeten zijn om tot het avondmaal te kunnen komen. Er wordt geen maat aangegeven. Wij houden ook in de afkeer van onszelf nog maar een 'klein begin' (vgl. Zondag 44) van wat de Here van ons vraagt. Wel zal er bij Gods kinderen ook hier groei zijn. Hoe meer wij de Here gaan kennen, des te meer gaan wij ook zien, hoe het er met ons uit onszelf voorstaat.

Het overdenken van onze zonden heeft niet de bedoeling

om ons depressief te maken. Het Londense formulier zegt nadrukkelijk dat wij in de kennis van onze zonden en het gevoel van Gods toorn 'niet mistroostich oft wanhopich sullen werden vaij syn goetheit t'onswaert'. Wij moeten beseffen hoe ziek wij zijn, om tot de Geneesheer, Christus, onze toevlucht te nemen. In het voetspoor van Luther en Calvijn wijst het formulier ons op het heil dat voor ons, verloren zondaars, in Christus is. Om zijn lijden en sterven zijn onze zonden vergeven. Die grote schat van de vergeving van de zonden moeten wij nu aangrijpen in geloóf. Wij horen hier de echo van het onderwijs van Luther en Calvijn. Ik herinner aan de uitspraak van Luther: 'De schat is opengedaan en bij ieder voor de deur. ja op de tafel gelegd, maar daar behoort bij te komen, dat u het ook aanneemt en er zeker van zijt zoals de woorden het geven'. Ik noem ook nog wat Calvijn schreef: 'dat die waardigheid, die door God bevolen wordt, voornamelijk gelegen is in het geloof, dat alles in Christus, niets in ons plaatst...'

Geen volkomen geloof

Om aan het avondmaal te kunnen gaan, moeten wij onszelf onderzoeken, of wij Gods vaste beloften geloven. Steeds weer zegt de Schrift dat het crop aankomt dat wij geloven (vgl. Deut. 9 : 35; Jes. 43 : 10; Joh. 3 : 36; Joh. 20 : 32; Hand. 16 : 31). Om aan het avondmaal deel te nemen, moet ik een gelovige zijn. Het formulier zegt niet dat wij een sterk geloof moeten hebben of verzekerde christenen moeten zijn. Het mag ons niet ontgaan dat het woordje 'vast' hier staat bij 'geloof'. maar bij 'beloften'. Gods beloften zijn vast. Daar moeten wij ons op richten, daarin moeten wij onze redding zoeken, daarop moeten wij hopen.

Wat verderop handelt het formulier in een heel pastorale passage uitdrukkelijk over onze onvolmaaktheid. De passage stamt uit het formulier van Calvijn. Opvallend is wat hier als 'bevinding' van Gods kinderen naar voren komt! Ik citeer de oude tekst, omdat in de nieuwe het woord 'bevinden' ontbreekt. 'Daarom, al is het dat wij nog vele gebreken en ellendigheid in ons bevinden, als namelijk: dat wij geen volkomen geloof hebben, dat wij ons ook niet zulke ijver om God te dienen niet begeben als wij schuldig zijn; maar dagelijks met de zwakheid van ons geloof, en de boze lusten van ons vlees te strijden hebben...'

Wanneer Gods kinderen zichzelf heproeven, ontdekken zij altijd weer veel tekort. Er ontbreekt veel aan hun geloofsvertrouwen en geloofsiijver. Wie naar het avondmaal gaat, moet geloven, maar dat betekent niet dat hij een volkomen geloof moet hebben. Het formulier spreekt juist zo vertroostend over de 'bevinding' van Gods kinderen. Er mankeert bij hen veel aan. Toch mogen wij naar het avondmaal gaan, want wij gaan juist daarheen om door de Here Jezus geholpen te worden. Op dat laatste komt het aan! Wij mogen ons hier de vader van de maanzieke jongen herinneren, die uitriep: 'Ik geloof, kom mijn ongelof te hulp!' (Markus 9 : 24). Deze man zag hoeveel er

nog aan zijn geloofsvertrouwen ontbrak, maar hij vluchtte met zijn onvolkomen geloof naar Christus. Het avondmaal is gegeven om onze bezwaarde en verslagen harten te sterken. In het gebed vóór de viering wordt juist gebeden of de Here door zijn Heilige Geest wil bewerken, dat wij ons met oprecht vertrouwen aan zijn Zoon Jezus Christus 'hoe langer hoe inccr' overgeven.

Het komt volgens het formulier niet aan op een sterk en vast geloof, maar op een *oprecht* geloof. Deze oprechtheid blijkt daarin dat wij over onze zonden en gebreken van harte berouw hebben en begeren tegen ons ongelooft te strijden en naar alle geboden van God te leven.

Als derde moment in de zelfbeproeving noemt het formulier dat wij ons afvragen, of wij gezind zijn voortaan uit dankbaarheid met heel ons leven God de Here te dienen en voor zijn aangezicht te wandelen. In de oude tekst stond hier: 'Ten derde, onderzoeken een iegelijk zijn consciëntie...' Jammer dat dit vervlakt is tot: 'dat ieder zich afvraagt...' Het geweten moet spreken, wanneer het over ons dagelijks leven gaat. Ons geweten kan ons aanklagen (vgl. Rom. 2 : 15), de apostel Johannes weet van een hart dat ons veroordeelt (I Joh. 3 : 21). Ons geweten kan ook getuigen dat wij oprecht de Here dienen (vgl. Hand. 23 : 1; 2 Tim. 1 : 3).

Wanneer wij ons leven nagaan in de zelfbeproeving, dan moeten wij luisteren naar de stem van ons geweten. Die stem zegt of wij in oprechtheid de Here dienen, zonder geveinsdheid. Het Londense formulier spreekt zo treffend over 'sondes dobbelheit ende gheueinstheit'. Het getuigenis van ons hart moet in overeenstemming zijn met het getuigenis dat uit ons leven naar ons toekomt. Juist in onze wandel 'met een goed geweten' blijkt de oprechtheid van ons geloof?

Het moet ons treffen hoe terughoudend het formulier spreekt. Het noemt niet een rij van 'goede werken', die bij ons gevonden moeten worden, maar het concentreert alles in eerste instantie op onze *gezindheid* en op ons *voornemen*. Dat is ook in eerste instantie genoeg: als de oprechte gezindheid er is, zullen de daden vanzelf volgen. Het formulier duidt die daden ook al aan: alle vijandschap, haat en nijd van harte afleggen en in liefde en vrede met de naaste leven.

Kleine balans

Overzien wij wat het formulier zegt over de ware zelfbeproeving, dan vinden wij nauwe aansluiting bij het onderwijs van Luther en Calvijn. Er wordt bepaald niet tot een angstvallig zelfonderzoek opgeroepen. Ook wordt geen rij van bevindingen en geloofsgestalten genetend, waaraan men kan herkennen dat men een waar gelovige is en tot het avondmaal mag komen.

Eigenlijk gaat het bij het zelfonderzoek waarover het formulier spreekt om niets anders dan om de vraag, of wij kennen het leven in de enige troost in leven en in sterven. Het formulier werkt de 'drie stukken' van Zondag I nader uit. Het zegt ons dat wij onszelf en hoe wij onszelf op deze 'drie stukken' moeten bevragen. Verder worden

geen vereisten genoemd. En dat is heel vertroostend. W. van 't Spijker schrijft: 'In feite heeft men om getroost avondmaal te kunnen vieren precies hetzelfde nodig als om getroost te kunnen leven en eenmaal zalig te sterven. Wie het ene niet kan, kan het andere evenmin'.¹⁰

A.N. Hendriks

¹ De kerkorde is te vinden in W. Niesel, *Bekenntnisschriften und Kirchenordnungen der nach Gottes Wort reformierten Kirche*, Zollikon-Zürich, o.J.³, p. 136 e.v.

² Vgl. voor Datheens kerkboekje A.N. Hendriks, 'Datheens liturgie van 1566...', in: *Almanak Fides Quadratus Intellectum*, 1970, p. 223 e.v.

³ Vgl. A.F.N. Lekkerkerker, *Kanttekeningen bij het Hervormde Dienstboek*, III, 's-Gravenhage 1956, p. 136 e.v.

⁴ W. van 't Spijker, 'Het klassieke avondmaalsformulier', in: *Bij brood en beker*, Goudriaan 1980, p. 364.

⁵ Breder schreef ik hierover in 'Huisbezoek en avondmaal', in: *Almanak Fides Quadratus Intellectum*, 1991, p. 115, 116.

⁶ Het formulier is te vinden in: *Joannis Calvini Opera Selecta*, II, ed. P. Barth/Dora Scheuner, München 1952, p. 46 e.v. Met betrekking tot de zelfbeproeving zegt het: 'Pourtant, selon l'exhortation de saint Paul, qu'un chacun espreuve et examine sa conscience, pour scavoir, s'il a vraye repentence de ses fautes, et se desplaist de ses pechez, desirant de vivre doresnavant saintement et selon Dieu. Sur tout, s'il a sa fiance en la misericorde de Dieu, et cherche entierement son salut en Jesus Christ: et renonceant à tout inimitié et rancune, a bonne intention et courage de vivre en concorde et charité fraternelle avec ses prochains' (p. 47).

⁷ Vgl. Marten Micron, *De Christlike Ordinancien der Nederlantscher Ghemeinten te Londen* (1554), ed. W.F. Dankbaar, 's-Gravenhage 1956, p. 98.

⁸ C. Trimp, *Klank en weerklink. Door prediking tot geloofserving*, Barneveld (1989), p. 157.

⁹ Vgl. K. Exalto, 'Het klassieke Avondmaalsformulier', in: *Het Heilig Avondmaal*. Theologische Verkenningen (Kampen 1990), p. 54: 'De oprechtheid van het geloof moet blijken uit de dankbaarheid, zij moet in het leven van de christen openbaar worden in zijn houding tegenover God en tegenover de medemens'.
¹⁰ W. van 't Spijker, a.w., p. 381.

HET EINDE IS NABIJ!

Het einde van alle dingen is nabijgekomen.

Komt dus tot bezinning en wordt nuchter, opdat gij kunt bidden.

1 Petrus 4 : 7

De eindtijd

'Het einde is nabij.'

Die uitroep heeft telkens geklonken in de geschiedenis.

Van tijd tot tijd duiken er predikers op die zeggen dat het nu zover is... nu komt het einde van de wereld.

En daarmee brengen ze dan de mensen het hoofd op hol – tenminste de mensen die hen geloven, hun aanhangers.

Die mensen komen in gespannen verwachting bij elkaar, en ze wachten... wachten... totdat blijkt dat het einde helemaal niet zo dichtbij is, en de mensen zich teleurgesteld afkeren van die predikers.

'Het einde van alle dingen is nabij gekomen.'

Dat schrijft de apostel Petrus in zijn brief.

Maar hoe weet Hij dat?

Heeft hij daar een bijzondere openbaring over gekregen?

Is hij een soort jehova-getuige, die op grond van berekeningen zegt: nu zal het niet lang meer duren?

Maar als dat zo is, heeft hij zich dan niet deerlijk vergist?

En wie weet hoe lang het nog duurt...

Nee, Petrus is niet een dweper, of een gehaaide sekteleider. Hij voegt er nog wat aan toe: komt dus tot bezinning, opdat u kunt bidden!

Wordt nuchter, ken je tijd!

En die tijd is maar kort.

Nee, voor ons gevoel niet, 2000 jaar duurt onvoorstelbaar lang. Maar gezien in de geschiedenis, Gods verlossingsgeschiedenis, is het maar een korte tijd. We leven in de eindtijd, en niet nu pas, als generatie van na de twee wereldoorlog, maar al vanaf hemelvaart en pinksteren.

Elk moment kan de doorbraak van het koninkrijk der hemelen komen. Elk moment kan Christus komen in zijn overwinning op zijn grote vijanden: de duivel en de dood.

Nuchter

Wie dronken is kan niet bidden.

En dan spreekt Petrus maar niet over de roes van iemand die te diep in 't glaasje heeft gekeken, en die de volgende dag overgaat in een kater, maar over de roes die veel ingrijpender is: de roes van mensen die opgaan in het hier en nu.

Van mensen, die geen rekening houden met het feit dat Christus weerkomt om te oordelen de levenden en de doden.

Die een ander toekomstbeeld hebben (bv. reïncarnatie), of helemaal geen toekomstbeeld: dood is dood.

En daarom, zeggen ze, laten we van het leven maken wat

er van ze maken valt. Geniet van je leven, je leeft maar eens.

Ze kijken niet verder dan het leven nu, zoals een dronkeman, die alles om zich heen vergeet.

Uit die roes wil Petrus ons wakker schudden.

En dat kan nodig zijn. Niet dat we denken dat het niet de dood afgelopen is. We weten dat de HERE ons leven leidt. En dat Hij ons eeuwig leven geeft, als we in geloof tnet Hem leven. En toch kunnen ook wij in zo'n roes leven.

Natuurlijk weten we heel goed hoe de HERE wil dat we leven.

Maar – het is vaak zo aantrekkelijk om daarvan af te wijken.

Je geloof even tussen haakjes zetten en net te doen of er geen God is, en toch maar zondigen; later zie je wel weer. God dienen doe je wel weer als het beter uitkomt.

Op dat moment leef je in een roes, je laat je geest knevelen door zonde.

Dan ontuchtert Petrus ons: waar hen je mee bezig?

Laat je niet op slechtouwen nemen door de 'pluk de dag'-mentaliteit. Doe niet naar de wil van de heidenen.

Want hun levensstijl loopt uit op de dood, op de veroordeling door Christus (4 : 4), en dat oordeel staat voor de deur.

Daarom: wordt nuchter en komt tot bezinning, opdat u kunt bidden.

Gebed

Wie dronken is kun niet bidden.

Wie leeft in de roes van de zonde, van het opgaan in de wereld hier-en-nu, die merkt dat zijn gebedsleven verflauwt.

Logisch, want je kunt niet overdag net doen of de HERE niets gezegd heeft, en je eigen gang gaan, en 's avonds vroom bidden – daar wringt iets. Je gebed wordt belemmerd.

Want je hart is er niet bij.

Wordt nuchter, zoek in het gebed het hart van Vader.

Zijn liefde heeft ons gezocht, Hij geeft ons zijn liefde.

Door te luisteren naar de HERE, en door ons intieme contact met Vader wordt onze liefde gevoed.

Dan trekt de HERE ons naar zich toe, dan houdt Hij ons vast.

Maar als het gebed verschaalt tot een formule voor en na het eten, waar ons hart niet bij is, dan verflauwt ons geestelijk leven, dan komt ook het gemeentelven niet tot bloei.

Want dronken mensen leven in hun eigen wereldje, maar nuchtere mensen kijken om ons heen, en zien hun naaste. Petrus spreekt daar over in de volgende verzen:

Hebt bovenal bestendige liefde jegens elkaar, want de liefde bedekt tal van zonden (enz).

De opdracht om te waken en te bidden heeft Christus voor zijn sterven aan zijn leerlingen gegeven (Lukas 21 : 36).

Petrus heeft het door schade en schande moeten leren.

En hij geeft ons die wijsheid door. Wat doen wij ermee?

T. Groenveld

OMGAAN MET GOD

Es is een onlosmakelijke samenhang tussen godsdienstig leven en gebed. Ei- zal wel geen godsdienstig mens gevonden worden ergens ter wereld, die niet op de een of andere manier bidt.

Bidden immers is verkeer met God, het verkeer met God. En waar het religieuze leven in de allereerste plaats ren op God gericht leven is, vormt bidden een wezenlijk en onmisbaar element van dit leven, als ei- geen bidden is, kan niet meer van godsdienstig leven gesproken worden. Je kunt wel zeggen, dat het geestelijk leven met het gebed begint, het enigszins bewuste geestelijk leven tenminste. Wat aan het bidden vooraf gaat is nog geen bewust geestelijk leven. De behoefte aan God, de omkeer tot God, het gaan tot God uit zich immers juist in het gebed. Dit is het eerste. En het is tevens het laatste. Niet alleen in die zin, dat de laatste snik van de stervende mens nog een gebed is en niemand de eeuwigheid ingaat, of- wanneer hij niet meer spreekt tot de mens en geen aandacht meer voor de aarde over heeft – zijn hart roept nog tot God.

Maar ook in die betekenis, dat met het sterven van het godsdienstig leven of met het inzinken daarvan het gebed de waardemeter is; zolang er van leven sprake is, is dit aanwezig in het gebed en de meest vergezondene, die nog bidt, heeft nog contact en biedt nog hoop.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat ook in de Bijbel het gebed in het centrum van het leven staat. Van Christus wordt op meerdere plaatsen iets meegedeeld omtrent zijn gebedsleven.

Hij leerde niet alleen zijn discipelen bidden, maar- Hij zocht ook zelf de eenzaamheid voor het gebed tot God, voor het verkeer met God, waarin Hij sterkte vond.

Hij had ook in het openbaar en deed belijdenis voor de mensen van de noodzaak en de betekenis van het bidden in zijn leven.

En ieder mans Gods, die ons in de Bijbel getekend wordt, wordt ons geschilderd als een biddend mens.

Daniël wordt daaraan herkend als iemand, die God boven zijn eigen leven stelt, want hij bidt in het aangezicht van de dreigende dood.

Paulus wordt gerekend als een veranderd mens met de woorden: 'Want zie hij bidt'.

De in nood verkerende Hiskia en de tot grote daden gedreven Elia; de voor God jubelende Salomo en de ervaringrijke David; de voor de wereld optredende Abraham en de voor Christus stervende Stefanus; zij allen bidden. En de Psalmen en de lofzangen van de kinderen van God zijn bijna alle geheden, gebeden uit de diepte of lofzangen uit & verlossing, dankzegging voor gaven of aanbidding van Gods grootheid. Ook de Bijbel maakt het duidelijk, dat het gebed is de eerste en blijvende vrucht van de levensverandering en tevens het duidelijk kenmerk daarvan.

De bidder is dicht bij het Koninkrijk Gods, hij staat in de poort en gaat binnen, de tollenaar met zijn: 'O God! wees mij zondaar genadig!' en de moordenaar met zijn verzuchting: 'Heer! gedenk mij, als Gij in uw koninkrijk gekomen zult zijn'.

uit K. Sietsma, 'Het gebed'
in 'Het christelijk leven' (1938)

CONFESSIE EN KERK II

In een vorig artikel beschreven we hoe de lijnen werden uitgezet naar de oprichting van het Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap, dat dit jaar zijn vijftienvijftig jarig bestaan mag herdenken.

Met name de grondslag van deze vereniging speelde een rol in de discussies van de jaren zestig. Dat hoeft geen verwondering te wekken want vooral sinds de Vrijmaking in 1944 kwam er steeds meer oog voor de nauwe verbondenheid van confessie en kerk. En dit vloeiende voort uit de strijd in de jaren dertig, waarin K. Schilder en anderen slechts één kerk kent en belijdt, en dat daarom verenigingen op basis van deze confessie deze ene kerk en de eenheid van de kerk niet ongestraft kunnen negeren.

Geen nieuw geluid

Dit wijs als zodanig niet een nieuw geluid. Al in 1879 hadden elf predikanten uit de toenmalige Christelijke Gereformeerde Kerk deze mak aangesneden. Ze schreven aan het adres van Abraham Kuiper, inzake zijn plannen voor een Vrije Universiteit, ondermeer: 'Ook gij wilt de Geref. belijdenis eeren en bij het volk in eere brengen. Maar gij kunt en moogt en wilt toch immers ook niet artt. 27-32 er uit lichten? Gij zult toch ook niet zeggen dat die artikelen nevenzaken betreffen? Gij oordeelt immers ook dat de Ned. Geref. Kerk daarin, van haar oorsprong en bestaansrecht rekenschap gevende, de Gereformeerde kerkelijke beginselen, den grondslag van het kerkelijk leven, naar den woorde Gods heeft aangewezen?' Daarom vragen zij: 'Met andere woorden; hoe zal, wat men noemt "de kerkelijke kwestie" hij dit gewichtvol plan der door U en ons om het zeerst begeerde Vrije Gereformeerde Universiteit, kunnen worden ontweken of opgelost?'¹

De nadruk op de onlosmakelijke verbondenheid van confessie en kerk is dus al meer dan een eeuw oud. Maar ze is ook vandaag nog actueel. Zo schreef prof. dr. W. van 't Spijker in deze tijd dat de belijdenis niet van een, twee of drie elite kerken weet: 'Zij kent er maar één. Wij hebben er vele. Onze confessie bindt de zaligheid aan het werkelijk behoren bij de echte kerk. Wij hebben gezegd, dat dit laatste niet zozeer van belang is, maar dat het aankomt op het levende lidmaatschap van Christus zelf, alsof dit van zijn Lichaam zou zijn los te maken'.²

Het was dan ook niet een 'vrijgemaakte nieuwheid' dat deze zaak aan de orde werd gesteld, maar liet vloeiende voort uit het weer serieus nemen van de gereformeerde confessie. Tijdens mijn studiejaren te Kampen sinds 1945 was het dan ook deze zaak die vaak aan de orde werd gesteld, ook inzake het toelatingsbeleid van leden uit andere

kerken. Wanneer de confessie slechts één kerk kent, zal men dit niet in rekening dienen te brengen voor een vereniging op confessionele basis? Dit had niet met enig 'vrijmakingstrauma' te maken als reactie op de synodale onwaarschijnlijkheid in deze jaren, maar het kwam zonder meer voort uit de positieve aanvaarding van de gereformeerde confessie.

De gemeenschap der heiligen

Welnu, het was deze zaak die ook in de jaren zestig speelde, toen het ging om de opzet van een gereformeerd wetenschappelijk genootschap. Vandaar dat in de grondslag of het uitgangspunt – hoe men dit verder ook wil formuleren – de eenheid van de kerk als gemeenschap der heiligen en de confessie op een bepaalde manier omschreven werden. De vergadering, waarover we aan het slot van ons vorig artikel schreven, die op 11 maart 1967 te Zwolle werd gehouden, vond een vervolg te Amersfoort op 3 juni 1967. Daar werd tot de oprichting van het *Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap* overgegaan. Daar werden ook de Statuten vastgesteld, die op 21 november 1967 bij Koninklijk besluit werden goedgekeurd.

Ons interesseert hier met name artikel 3 onder het opschrift 'oorsprong': 'Het genootschap vindt zijn oorsprong en eenheid in de gemeenschap der heiligen, zoals deze door de Here werd bewaard in de geschiedenis der Christelijke Kerk in Nederland (laatstelijk nog in de Vrijmaking van 1944) en zoals deze door Hem wordt gegeven aan allen, die zich in hartelijke aanvaarding van Schrift en Belijdenis laten vergaderen in de Dienst des Woords en der Sacramenten'.

Vandaar dat in artikel A wordt bepaald: 'Lid van het genootschap zijn zij, die: a. belijdende leden zijn van een der in art. 3 bedoelde gereformeerde kerken dan wel van een der kerken, die niet de eerstgenoemde in correspondentie staan, en die h. verklaren met deze statuten in te stemmen'.

Deze formulering wijkt af van de gangbare, die meestal Schrift en confessie als grondslag noemen. Daar schuilt een bepaalde overtuiging achter, die met name door mr. W. Niehoer breed is uiteengezet. Opvallend is ook de treffende overeenkomst die deze basisformule, of hoe men die verder noemen wil, vertoont met die van 'Hendrik de Cock': 'De vereniging wortelt in de gemeenschap der heiligen welke door de Here gesteld is tussen alle leden van Zijn Kerk en welke initieel wordt gezien en beleefd in de dienst des Woords en der sacramenten'.

Uiteraard hoeft deze overeenkomst tussen beide formule-

ringen geen verbazing te wekken, want het waren immers juist de reinisten van 'Hendrik de Cock', die het voortouw namen bij de oprichting van het GWG. Hieruit blijkt tevens, hoe diep geworteld de overtuiging was, dat de gebruikelijke grondslagformulering 'Schrift en belijdenis' niet bevredigt. Deze gaat zeker terug tot 1947, het jaar van oprichting van 'Hendrik de Cock'.

Vanwege het belang van deze zaak, juist ook met het oog op de huidige discussies over gereformeerde organisaties, gaan we iets breder op deze formulering in.

Grondslag of oorsprong?

In *De Reformatie* van 30 januari 1965 en volgende nummers schreef mr. W. Nieboer een reeks van acht artikelen onder de titel 'Om het licht' met als ondertitel 'kernprobleem van het gereformeerde denken'. Hierin zette hij op systematische wijze uiteen, hoe de verhouding tussen Gods openbaring en het creatuurlijk leven in het licht van de Schrift moet worden gezien. Het zijn geen 'gemakkelijke' artikelen, maar ze getuigen wel van een diepe bezinning en originele aanpak van talloze actuele problemen. In een tweede (enkel) artikel in ons blad van 1 mei 1965, biedt de auteur dan ook zijn verontschuldiging aan: 'Onze voorgaande artikelen onder de titel "Om het Licht" waren helaas voor sommigen te moeilijk. Onze verontschuldiging voor dit gebrek.

Wij hopen nu maar, dat de beschrijving van het schema inwendig-uitwendig (dus het 'in-externisme') leesbaar is gebleven, want hierop willen wij thans inhaken'.

Nieboer doet dit onder de titel 'Bedreigde reformatie' en gaat daarmee concreet in op tegenstellingen en spanningen die in deze tijd tussen gereformeerde voorgangers op meer dan een terrein bestonden.

In zijn eerste artikelenreeks heeft Nieboer met een keur van argumenten betoogd dat het schema uitwendig-inwendig het grote gevaar is dat het gereformeerde leven bedreigt. Ook de meningsverschillen inzake kerk en organisatie vinden volgens hem daarin hun oorsprong. Vanuit de woorden 'intern' en 'extern' duidt Nieboer deze constructie aan als 'in-externisme' en hij acht deze 'de erfvijand van de reformatie' (*De Reformatie*, 1965, bl. 248).

'Inwendige' en 'uitwendige' kerk

Voor al ten aanzien van de kerk heeft dit schema verwoestend gewerkt, zoals Nieboer breed uiteenzet (bl. 165 v.v.). Zo werd vaak gesproken over de 'inwendige' en 'uitwendige' kerk. Bij uitwendige kerk wordt dan aan de kerk als instituut gedacht, terwijl de inwendige kerk verheerlijkt wordt. De laatste werd dan vereenzelvigd met de Heilige Algemene Christelijke Kerk, 'waartoe de inens inwendig behoort zodra hij inwendige genade in zijn ziel aanwezig heeft'. Daarom wordt de uitwendige kerk steeds meer genivelleerd. Met de mond wordt het instituut wel zeer belangrijk genoemd en zelfs als 'ware kerk' beleden, waarbij ieder menig zich moet voegen. Maar het al of niet behoren tot deze kerk 'wordt niet van beslissende betekenis geacht voor de mogelijkheid van christelijke

gemeenschapsoefening elders: de één zondigt t.a.v. de kerk, een ander t.a.v. het huwelijk, een derde t.a.v. de vakbond. Kortom de uitwendige kerk is op één niveau gebracht met andere instellingen' (165). Daarom wil men de 'inwendige kerk', de inwendige bestaande gemeenschap, ook tot uitdrukking brengen in de christelijke organisaties. 'Zo gezien komen de kerkelijke instituten er ongunstig af vanwege de ontelbare schotjes en muren die door twisten van theologen zijn opgetrokken. Maar de organisaties zijn vaak veel "ruimer", zij bieden mogelijkheid om ongehinderd de eenheid te beleven, zij weerspiegelen zuiverder de gemeenschap dan die vele kerkelijke "denominaties". Men loopt dan ook in de praktijk als regel warmer voor de juiste organisatiekeus dan voor de juiste kerkkeus. Vanuit het in-externisme gezien staan de "kerkelijke instituten" achter bij de interkerkelijke organisaties'. Mr. Nieboer tekent vervolgens bezwaar aan tegen de gewoonte, voor een principiële vereniging een grondslag te formuleren. De term 'grondslag' is beeldspraak en dat brengt bezwaren mee. Wellicht was voor het optreden naar buiten het kiezen van een grondslag voldoende. Maar vandaag is het volgens hem een bron van verwarring. 'Zo beroepen degenen die het onderscheid tussen confessioneel en kerkelijk voorstaan zich op de grondslag: voor zover hierin althans een confessie is verwerkt – ter adstructie van hun betoog dat de vereniging confessioneel en dus niet kerkelijk is'. Volgens hem spreekt de bijbel alleen van het fundament van de kerk. Dit ziet 'op datgene waardoor de kerk kerk is en waarin de kerk juist typisch verschilt van de vereniging' (189). Nieboer ontkent niet dat de grondslag als getuigenis naar buiten positieve waarde heeft, maar dat valt te danken aan de onschatbare waarde, die de inhoud van de grondslag bezit. Daarom acht hij voor een christelijke organisatie, die het lidmaatschap van de gemeente tot uitgangspunt heeft, het nemen van een grondslag overbodig. Het vaste fundament van de kerk is immers de enige veiligheid, want dit wordt beschermd door rijke beloften, die ook door middel van de sleutelmacht worden vervuld. Daarom moeten verenigingen zelfs de schijn vermijden de kerk te willen imiteren. Hij wil dan ook uitgaan van de gemeenschap der heiligen en niet van de gemeenschap van gevoelens en inzichten.

Als men een vereniging wil baseren op 'de gemeenschap van inzichten', dreigt men de kerk niet meer te zien. Dat gevaar ziet hij zowel bij de voorstanders van 'interkerkelijke' als 'kerkelijke' verenigingen met een grondslag.

Interkerkelijke verenigingen

Allereerst werkt hij dit uit in de richting van hen die een interkerkelijke vereniging voorstaan. Zo citeert hij Ir. H. van Harten die geschreven had: '... wat blijkens het gemeenschappelijk hebben van door God geschenken geloofsinzichten door Hem samengevoegd is, scheidde de mens niet, ook niet wat betreft de arbeid in Gods Koninkrijk'. Hierop baseert deze een plicht tot samenwerking, afgezien van de 'kerkkeuze'. Volgens Nieboer wordt

hiermee een feit tot norm verheven: het gemeenschappelijk hebben van geloofsinzichten. Hij acht dit een onjuist uitgangspunt en vraagt zich af, hoeveel 'gemeenschappelijke geloofsinzichten' er moeten bestaan, willen de bezitters ervan 'door God zijn samengevoegd'. Hij ziet hier het in-externisme werken (het uitspelen van het interne tegen het externe), bijv. doordat Van Harten al eerder bezwaar maakte tegen het teveel identificeren van de eigen kerkelijke gemeenschap met de Kerk zoals Christus deze vergadert (166). Nieboer ziet hier grote gevaren dreigen. Hoe ideëler het niveau van overeenstemming is, des te intenser wordt 'de gemeenschap' ervaren, en als het gaat om onze hoogste en diepste gevoelens spreekt dit ieder heel sterk aan. Maar volgens hem wordt hierbij vergeten dat er een groot verschil bestaat tussen *met de mond en metterdaad* belijden en beleven, zoals Gods woord daarvan spreekt (189). Want op deze wijze wordt 'de gemeenschap van inzichten' in de plaats gesteld van 'de gemeenschap der heiligen'. Men mag volgens hem niet gerust zijn, als iemand het onfeilbaar Woord met de mond prijst; men zal dienen te onderzoeken, of men hiermee ook metterdaad ernst maakt aan de hand van het Woord zelf. Anders is er geen dageraad (190).

Hiermee verzet Nieboer zich tegen elk 'interkerkelijkheids'-streven. Maar tegelijk wil hij ook naar binnen een waarschuwing doen uitgaan. En dit gebeurt in zijn volgende artikel 'Bedreigde reformatie'.

Bedreigde reformatie

Hij wil niemand ervan beschuldigen dat hij dopers is, maar signaleert wel doperse tendensen binnen de Gereformeerde Kerken. Er bestond in de jaren zestig wantrouwen tegenover bepaalde kerkeraden. Laten we niet vergeten dat in deze periode velen synodaal gereformeerd werden. Maar er werd gegeneraliseerd: 'Zelfs de kerkeraden zijn niet meer te vertrouwen'.

Daartegenover ging men 'een kerkje in de kerk' vormen, een groepje gelijkgezinden op basis van de belijdenis. Volgens Nieboer is dit de omgekeerde fout als bij de interkerkelijke organisaties. De belijdenis wordt losgemaakt van de kerk en zelfstandig als criterium gehanteerd. In het eerste geval 'voor een gemeenschap ruimer dan de kerk', in het laatste geval 'voor een gemeenschap enger dan de kerk'. Hij ziet daarin het gevaar dat de gereformeerde organisaties op deze wijze ontaarden tot conventikels, tot selecte groepjes die de kenmerken van het kerkklidmaatschap onvoldoende vinden, maar zelfstandig los van de kerk extra criteria gaan aanleggen.

Wel vindt er in de praktijk selectie plaats. 'Vele gereformeerden nl. willen zich tot ons verdriet om allerlei redenen niet bij de gereformeerde organisaties aansluiten. Mede door deze onvrijwillige selectie tracht men ons te drukken in de hoek van de "bekrompenen", want dit is de enige hoek van de cel, welke de in-externisten zien overblijven. Maar als wij zelf in-externist zijn is dit inderdaad ook de enige hoek waarin wij passen – dan krijgen onze bestrijders ons precies waar ze ons hebben willen'.

Daarom waarschuwt Nieboer tegen een krampachtige levensstijl, die onder meer wordt gekenmerkt door heftigheid en hardheid. Voor de zuiverheid van eigen groep moet alles wijken. Krachtadig en snel moeten de 'rotte appels' verwijderd worden. Men staat zelfs niet meer open voor de vraag, of die zuiveringsactie zelf wel wordt gevoerd op een schriftuurlijke wijze – de kritische vrager wordt meteen tot 'de tegenstanders' gerekend.

Daartegenover typeert Nieboer het gereformeerd kerkelijk samenleven als 'onkwetsbaar en hoogstaand': 'Het kan onenigheid verdragen, het kent een jarenlange worsteling ten einde elkaar vast te houden. De mogelijkheid van diametraal tegenover elkaar staan met behoud van het verband is zelfs uitdrukkelijk erkend en vastgelegd (art. 31 KO)'. Verder signaleert mr. Nieboer dat de verschillende gerichte in-externisten elkaar het sterkst afstoten en elkaar tot ontstellende consequenties drijven. De hardheid en uitstotende radicaliteit van de ene groep stoot velen af en zij worden automatisch de andere hoek ingedreven. En dat is dan de hoek van relativistisch nieuw denken, eenheidsbeleving met gelovigen uit allerlei 'kerken' en 'ongebondenheid'. Zo wordt de christelijke gemeenschap uit elkaar gejaagd.

Aan het slot van dit artikel roept Nieboer op, deze gevaren goed te onderkennen, willen wij niet in één van deze hoeken terecht komen. Speciaal waarschuwt hij dan tegen de hoek van de 'mijdingen'. 'Men weigert dan te wachten op het effect van de "sleutelbediening" door de kerk, strekkende *tot behoud van de zondaar* ("dat kan nog wel jaren duren"), maar men moet op korte termijn de zondaar uitsluiten *tot behoud van eigen groep* (instelling, organisatie)'. Volgens de schrijver van dit artikel zal het gereformeerde leven verwoest worden, wanneer deze houding doorwerkt. Dan worden we een groep perfectionisten, die het zondige hebben 'uitgeworpen' en alle strijd tegen de zonde (natuurlijk niet in theorie, maar wel in de praktijk) voeren als strijd 'naar buiten', strijd tegen de belagers, de tegenstanders.

Hij eindigt aldus: 'En wij worden des te heftiger naarmate onze machteloosheid duidelijker wordt. Machteloosheid? Ja, omdat het Licht werd verduisterd'.

Het komt me voor dat Nieboer, die als jurist en psychiater ook behoorlijk georiënteerd is in de theologie, hier een aantal belangrijke opmerkingen maakt. Opmerkingen die we niet moeten negeren, omdat ze zo'n zeventien jaar geleden zijn gemaakt.

Wie vandaag de discussies over de gereformeerde organisaties volgt, komt veel dingen tegen die ook door Nieboer aan de orde zijn gesteld. Wie zijn waarschuwingen leest tegen radicalisme en relativisme, die elkaar wederzijds oproepen, krijgt voldoende stof mee om te overdenken.

Daarmee willen we niet beweren dat de situatie vandaag precies gelijk is aan die in de jaren zestig. Toen was de angel in heel wat discussies, dat er over de 'interkerkelijkheid' niet maar als principieel vraagstuk werd gediscussieerd, maar dat dit gebeurde onder het dreigende slagzwaard van het synodaal-gereformeerd worden van

intellectuele voorgangers en gemeenteleden.

Naar mijn overtuiging ligt in de huidige discussies anders. Daarin ligt het accent meer op onze taak naar buiten met het oog op de voortgeschreden secularisatie. Ik denk dat er weinigen zijn die vandaag als ideaal zien het terugkeren naar de synodaal-gereformeerde kerken. Daarvoor zijn deze te veel afgeweken van alle fundamentele geloofsstukken van het Apostolicum.

Wel ben ik van mening dat er bij velen een oordeelsverzwakking is ingetreden, die samenhangt met een gebrek aan kennis van wat er werkelijk in voorgaande jaren aan de orde is gesteld, juist op basis van wat Schrift en belijdenis zeggen over de kerk van Christus en de normen, waaraan zij dient te voldoen.

Elke nieuwe generatie komt immers met allerlei 'oude' vragen en probleemstellingen in aanraking. Maar dan zal het toch een eerste vereiste zijn, zich op de hoogte te stellen van wat al eerder hierover werd opgemerkt. Dat geldt natuurlijk voor alle leden van Christus' kerk, maar zeker ook voor hen die aan allerlei universiteiten studeren.

In mijn vorig artikel werd gesproken over 'de nood' van de studenten. Men kan deze natuurlijk overdrijven. Want als ik bijvoorbeeld aan de werkende jongeren denk, dan besef ik dat zij het ook allerminst gemakkelijk hebben. Maar wel kan zonder overdrijving gesteld worden, dat zij, die in de wandeling 'intellectuelen' worden genoemd, vaak extra kwetsbaar zijn door wat ze op zogenaamde neutrale universiteiten en hogescholen allemaal voorgeschiedt krijgen.

Juist mede daarom werd het Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap opgericht, om ook de studenten 'tot een hand en voet' te zijn.

Laat ik daarom dit artikel mogen besluiten met een opmerking die me bijgebleven is. Wanneer op een gemeentevergadering een arts opstaat om iets te zeggen, dan wordt aan zijn mening grote waarde gehecht. Ik kan voor 'arts' ook invullen 'iemand die gestudeerd heeft'. Maar als zodanig weet een 'gestudeerde' niet meer van Gods Woord dan het eerste, beste lid van de gemeente. Schriftkennis is niet een zaak van 'geleerdheid', maar van 'wijsheid', van geloofskennis van het volle Woord van God.

Ik ben van mening dat mr. Nieboer in zijn hier weergegeven artikelen dit als uitgangspunt heeft gekozen. Het gaat om de mondigheid van de gemeente, waarvoor de Heilige Geest zorg draagt. Ik beweer niet dat hij daarom in allerlei vraagstukken het laatste woord gesproken heeft. Uit reacties op zijn overtuiging blijkt wel, hoezeer hij allerlei gevoelens heeft losgeroepen. Wellicht is hier en daar correctie op wat hij schreef mogelijk. Maar dan niet zonder ernstige overweging van wat hij met kracht van argumenten naar voren bracht. Daarover hopen we in een afsluitend artikel iets te zeggen.

W.G. de Vries

¹ L. Lindeboom, *Open Brief aan dr. A. Kuiper*, Leiden 1880, Bijlage, bl. III.

² Zie W.G. de Vries, *Kerkelijke verdeeld en christelijk samen?* Ermelo 1987, bl. 45.

UIT DE KERKEN

BEROEPINGSWERK

Beroepen: te Emmeloord: H.G. Gunnink te Schildwolde; te IJsselmuiden/Grafhorst: J.M. de Jong te Pieterburen; te Langeslag: A. Souman, kand. te Ens.

Aangenomen naar Daarlerveen: M. de Meij te Creil i.c.m. Nagele; naar Alblasserdam i.c.m. Nieuw Lekkerland: R. van der Wolf, kand. te Gees, die bedankte voor Deventer, Doesburg i.c.m. Doetinchem, Drogeham, Garrelsweer i.c.m. Ten Post, Gees, Hoek, Siegerswoude-Frieschepalen, Sneek-Koudum, Wetsinge-Sauwerd en Zevenbergen.

Bedankt voor Voorburg en Alphen a/d Rijn: R. ter Beek te Langerak; voor Grootevast: G. Treurniet te Waardhuizen c.a. naar Zuidhorn: T.K. Van Eerden te Enschede-Noord.

BEVESTIGING EN INTREDE

Na een vacante periode van bijna drie jaar hoopt de Geref. Kerk (vrijg.) te Franeker-Sexbierum weer een eigen predikant te ontvangen in de persoon van drs. S. de Jong. Drs. S. de Jong werd op 6 mei jl. peremptoir geëxamineerd door de classis Leeuwarden. Dit examen werd met goed resultaat bekroond. Op 31 mei a.s. zal hij D.V. bevestigd worden tijdens de morgendienst, die zal beginnen om half tien. In deze dienst hoopt voor te gaan prof.dr. C. Trimp te Kampen. De intrede zal plaatsvinden in de middagdienst, die begint om half vijf.

Het adres van drs. S. de Jong is Galjoen 1, 8802 NE Franeker, tel. 05170-4824.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Alphen a/d Rijn *Scriba: G. van der Hoeven, Zwitserlandstraat 1, 2408 CN Alphen a/d Rijn, tel. 01720-73613.

Bruchterveld *Diaconie: J. Wuite, Dwarsweg 3, 7695 SE Bruchterveld.

Doesburg *Scriba: G. Rosier, Nieboerstraat 15, 6952 ES Dieren, tel. 08330-14936.

's Gravenhage-West *Kerkeraad: Laan van Eik en Duijnen 196, 2564 GX Den Haag.

Haren *Diaconie: K. Westra, Clematisweg 8, 9753 EM Haren, tel. 050-348040.

Zuidwolde (Gr.) *Kerkeraad: Oosterseweg 42, 9785 AE Zuidwolde.

Het secretariaat van de Vereniging tot stichting en instandhouding van scholen voor onderwijs naar de leer der Geref. Kerken in Nederland, gevestigd te Haulerwijk is Mevr. W.J. Meijer-Vreugdenhil, Jardinga al, 8431 RE Oosterwolde.

Het telefoonnummer van Ds. M. van Dooren is 05206-42543 (correctie op pag. 13 en 138 van het Handboek).

De geschonken eenheid erkend, in 1892

We liebben de moeiten proberen te overzien van de broeders, die elkaar zouden ontmoeten in de verenigde synode-vergadering van 17 juni 1892. We noemen de namen van prof. Lindeboom aan de kant van de Christelijke Gereformeerde Kerk en van de predikanten Van Goor en Wagenaar aan de kant van de Nederduitse Gereformeerde Kerken. Er zouden natuurlijk meer namen zijn te noemen. En we zouden op de onderlinge verschillen nog breder in kunnen gaan. Het verschil in de zgn. 'methode' van reformatie, hield ook in een onderscheiden visie op de Ned. Hervormde Kerk. De vraag was urgent: hadden de mannen van de Doleantie daar wel werkelijk mee gebroken en niet alleen met de besturen van die kerk. En er bleef het hete hangijzer van de opleiding tot de dienst des Woords: zou de kerkelijke roeping daaroe wel erkend worden door hen, die zo ijverden voor een vrije universaliteit – vrij van staat en van de kerk en dat dan dus óók voor de theologische faculteit?

Over die zaken zou, alleen al in de historische context van een eeuw geleden veel zijn te vertellen. Maar we beperken ons tot het centrale punt, dat in deze overwegingen onze aandacht heeft.

Al; we het traject van 1886 tot 1892 overzien, dan moeten we zeggen dat het proces nog zoveel jaar heeft geduurd. ligt voor een belangrijk deel aan het feit, dat A. Kuyper c.s. énézijdig beweerde, dat de broeders van de Christelijke Gereformeerde Kerk zouden stellen: alléén de gemeenten van de Afscheiding zijn de wettige openbaring van het lichaam van Christus ter plaatse (we herkennen dat toch?) en anderzijds poogden de broeders van de Afscheiding er toe te brengen zich op te stellen binnen het kader van het 'dolerende' denken en doen (de door Kuyper ontworpen Concept-Acte van ineenmelting der wederzijdse Kerken). Voor die aandrang is de christelijke gereformeerde synode niet geweken! Toen leek er een impasse te ontstaan en leek de vereniging een illusie te worden. Maar juist toen werd de weg tot elkaar geopend. De broeders van de Doleantie zagen af van hun pogen de christelijk gereformeerde broeders in eigen richting te dringen, maar zij concentreerden zich alleen op de belijdenis van de drie formulieren van eenheid en op de gereformeerde kerkregering, zoals die gestalte had gekregen in de kerkorde, die van ouds was aanvaard door de gereformeerde kerken in Nederland vóór het Haagse Reglement van 1816 werd opgelegd.

Daarop konden de broeders van de Christelijke Gereformeerde Kerk positief reageren! Die reactie kwam dan ook op de synode, die zich met deze grote zaak bezig hield. Een reactie die uitmuntte door eenvoud van formulering. Die christelijke gereformeerde sprak uit dat zij 'op den grondslag van eenheid in Gereformeerde belijdenis en in Gereformeerde Kerkregering' wilde zoeken te komen 'tot Kerkelijke vereeniging met de Nederduitse Gereformeerde Kerken'. En wanneer het 'onmiskkenbare verschil' tussen '1834' en '1886' is genoemd, herhaalt de synode

deze bereidheid met praktisch gelijke woorden: 'met het oog op en krachtens de eenheid in Belijdenis en Kerkregering' althans te pogen om tot Vereniging te komen en kerkelijk samen te leven.

Eenvoudiger kan het niet? Maar deze eenvoud bleek het kenmerk van een waarheid te zijn! Daarom is het waard toch goed op die 'eenvoudige' formuleringen te letten. Er wordt uitgesproken, dat de vereniging plaats moet vinden alleen op grond van de gereformeerde belijdenis en de gereformeerde kerkregering (die immers in haar grondlijnen ook confessioneel is bepaald en die in haar onderhouding de kerkelijke en christelijk trouw jegens elkaar toont in de samenleving in het kerkverband). Maar men zegt meer dan dat men de grondslag van de vereniging aanwijst. Men zegt: deze eenheid is er en dáárom zullen we elkaar zoeken en we kunnen we onder Gods zegen elkaar ondanks alle verschil bereiken. Eenheid zoeken op grond van geschonken, van door God zelf gewerkte eenheid! Zo had ds. W.H. Gispen ook reeds gesproken, toen hij was verkozen tot voorzitter van de (laatste) synode van de Christelijke Gereformeerde Kerk: 'Ik voor mij sta oprecht in de overtuiging en schroom niet deze uit te spreken, dat wij het fundament der vereeniging niet hebben te leggen, wat Christus alreede gedaan heeft in belijdenis en Kerkorde, maar slechts hebben voort te bouwen op den grondslag door Hem gelegd'.

Daarmee stonden de broeders van de christelijke gereformeerde synode achter de belofte van de Acte van Afscheiding of Wederkeer, die wij deze keer citeren naar de formulering, zoals we die aantreffen in de gedrukte vorm, waarin deze Acte is uitgegaan naar het brede publiek, zodat ieder kon weten, wat hij aan de kerk der Afscheiding had en waaraan hij altijd deze kerk kon houden. De broeders in Ulrum in 1834 verklaren, als zij zich afscheiden van de Ned. Hervormde Kerk:

'zich te willen vereenigen in het elke op Gods onfeilbaar woord gegronde vergadering, aan wat plaats God dezelve ook vereenigd heeft, betuigende met dezen, dat wij ons in alles houden aan Gods heilig Woord en onze aloude Formulieren van enigheid is alles op dat Woord gegrond (-) en ten opzichte der Kerkdienst en bestuur ons voor het tegenwoordige te houden aan de Kerkenordening opgesteld door de voornoemde Dordrechtse Synode'.

De lijn van 1834 naar 1891/1892 is voor ons duidelijk. Dat op die lijn ds. W.H. Gispen en dr. A. Kuyper (die samen voorzitters van de verenigde synode zouden zijn) elkaar konden vinden was rijk. Maar het was zeker even rijk, dat de conscientie-bezwaren van Lindeboom énézijdig en van de predikanten Van Goor en Wagenaar anderzijds overwonnen konden worden.

De gedachtenis aan de verenigings-synode is kostbaar. We zien de verenigende kracht van de belijdenis der waarheid. De broeders waren één in het 'algemeen en ongetwijfeld christelijk geloof'. Toen stichtten ze een monument van kerkelijke eenheid, waardoor de 19e eeuw met haar trieste begin (de knechting van de kerk onder reglementaire besturen, die tegelijk de band van de eenheid van het geloof losmaakten!) een gezegend einde vond.

De Gereformeerde Kerken zijn sinds 17 juni 1892 'vereenige kerken'. Soms ging de plaatselijke vereniging maar moeizaam. Toch vond die tenslotte overal haar beslag, waar men zich in het kader van '1892' kon vinden. Sinds-

dien kenden we 'binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland plaatselijke kerken in'et als historische achtergrond duidelijk de Afscheiding van 1834 en kerken met nog duidelijk een 'Doleantie'-signatuur. Maar het waren alle 'verenigde' kerken. Dat kwam nog duidelijker uit in die kerken waar de plaatselijke kerken samen gingen en tot één werden.

Wel mochten we zeggen – alle triumfalisme moet in herdenking ons vreemd zijn! – dat deze éénheid soms onder grote druk stond. Het elkaar vinden, elkaar herkennen, elkaar vasthouden was lang niet altijd een eenvoudige taak, hoe eenvoudig de woorden van 1892 ook waren. Er zou van veel moeite en soms van grote argwaan zijn te vertellen. De plaatselijke kerkgeschiedenis heeft hier vaak een duidelijke spraak. Toch groeide de eenheid en herbesef bij één te horen. De historische achtergronden bleven in veel gevallen herkenbaar. Maar steeds meer wist een opgroeiend geslacht te staan in de éénheid van de Gereformeerde Kerken in Nederland! Soms kan men ook in een persoonlijke levensgang duidelijk zien, hoe kinderen van God hun plaats in de kerk bepaalden binnen het kader van 1892. Wanneer dr. A.G. Honig (intimus-leerling van A. Kuiper!), toen 'Kampen' in zijn voortbestaan werd bedreigd, de benoeming tot hoogleraar naai dar Kampen aanvaardde en daar gedurende vele jaren zijn professoraat in eenvoudige trouw waarnam, dan zien we daar de dóórwerking van '1892'. En dat is – om niet meer te noemen – ook het geval als dr. S. Greijdanus, zoon van de Doleantie, opvolger wordt van Lucas Lindeboom en één van de grote pleitbezorgers wordt van het goed recht van Kampen (tot in het verlenen van de doctorale waardigheid toe!).

Verenigde kerken – dat zijn de Gereformeerde Kerken ook gebleven in de weg van de Vrijmaking van 1944 e.v.j. Het 'neen' tegen de opgedrongen leeruitspraken van 1942, waarin particuliere, theologische opinies tot kerkelijke heerschappij werden gebracht – dat 'neen' is geboren uit het 'ja' tot de gereformeerde confessie en het 'ja' tot die eenvoudige formule van 1892: als we één zijn in belijdenis en kerkregering, dan mogen en moeten we elkaar ook in kerkelijke eenheid zoeken. De heerszucht van de particuliere opinie betekent schending van de vereniging van '1892'! Daarom kwam in de strijd van de Vrijmaking ook een zwaar accent te liggen op het goed recht van de 'afgescheiden' traditie. Die particuliere opinie kwam immers uit Kuipers school. War de afgescheidenen hadden leren kennen als rijkdom van Gods Verbond, dat hadden zij uit het Woord Gods geleerd. Ze hadden het ook van Calvijn geleerd, die zij sinds Hendrik de Cock voor het eerst de *Institutie* las, waren blijven bestuderen. Ze hadden het betrouwbare woord van het Verbond ook beleden gezien in de gereformeerde belijdenisgeschriften. Maar dat alles werd terzijde gedrukt door die opinie, die gebood te leren, dat het woord van het Verbond alleen gelding had voor de uitverkorenen van eeuwigheid, ook in het teken van dat woord in de heilige doop.

1942: een schending van 1892.

1944: Vrijmaking; bewaring van de 'vereniging'.

Daarom zullen de vrijgemaakte kerken er goed aan doen om '1892' nïer te zien als een merkwaardigheid van de 'mannen broeders' van weleer. Als merkwaardigheid gaan we dat kerkhistorische jaartal zien, wanneer het algemeen, ongetwijfeld christelijk geloof betwijfeld gaat

worden. Zoals met handen te tasten is in de syn. Gereformeerde Kerken. Ná de sectarische binding aan een particuliere opinie van Kuiper is als een oordeel de ongebondenheid gekomen, die daar decreteert de gereformeerde belijdenis maar cadcau te doen aan het kerkelijk museum en nog liever aan een rariteiten-kabinet of een rommelzolder of rommelmarkt.

De twintigste eeuw eindigt, zoals ook de vorige eeuw het deed, in een triomf van het modernisme. Het neemt soms de brutaliteit van de schampere spot, waarmee 'gereformeed'-theologen de gereformeerde belijdenis bejegenen (zoals in onze eeuw).

Maar laten wie de gereformeerde belijdenis liefhebben de eeuw van 1892 gedenken! Dat kan alléén, als we en kerkelijk en persoonlijk weet hebben van vrije genade (sola gratia!), door ons toegeëigend alleen in de weg van het geloof (sola fide!). Constructies baten ons nïer. Idealen worden illusies. Alleen het geloof in de God van de vrije genade geeft rust, ook kerkelijk.

Dan zal ook het uitzicht blijven.

J. Kamphuis

PROTEST TEGEN EEN SAMENLEVING, DIE VEELVORMIG WIL ZIJN (LESSLEY NEWBIGIN) 111

In het vorige artikel hebben we proberen samen te vatten wat Lessley Newbigin zegt over de openbaring en haar geschiedenis. Newbigin ziet de christelijke godsdienst niet als een resultaat van menselijke ervaring. Hij ziet deze als resultaat van Gods openbaring en als resultaat van het werk van de Heilige Geest. Maar Newbigin heeft zijn gedachten over de geschiedenis van de openbaring mede gevormd met behulp van bepaalde filosofische denkbeelden. Voor de openbaring is logisch gezien verkiezing nodig. God moet bij een concreet persoon beginnen. Deze wordt met de zijnen uitgekozen om het geheim van God door te vertellen. De geschiedenis is a.h.w. één verhaal, waarvan het einde nog niet bereikt is. Wij zijn ook in dat verhaal opgenomen. Pas bij het einde zullen we weten wat het doel van alles is geweest. Het is moeilijk nu de zin van de geschiedenis te zien. Wel is duidelijk dat God mensen tot zich roept. De zin van hun leven is om Gods werken door te vertellen. Uiteindelijk zullen alle mensen behouden worden. Het feit van de zondeval komt bij Newbigin niet ter sprake. De zin van de geschiedenis heeft God getoond in de geschiedenis van Abraham en later het volk Israël en het meest duidelijk in die éne persoon: Jezus van Nazareth, God geopenbaard in het vlees.

Newbigin over de zending

Na een tweetal artikelen waarin we dieper moesten ingaan op Newbigins achtergronden en de theoretische kant van zijn opvattingen, komen we nu toe aan de bespreking

van wat hij gezegd heeft over zending en evangelisatie. Hierbij kunnen we op tal van punten veel van hem leren. Zijn waarnemingen zijn heel scherp. Ik denk niet alleen aan wat hij waargenomen heeft tijdens jarenlange missionaire werkzaamheid in een andere cultuur, namelijk die van India. Ik denk ook niet alleen aan zijn waarnemingen in Europa, waarbij hij verzuchtte dat de westerse cultuur voor het evangelie resistent geworden was. Hij heeft ook de geschiedenis van de zending diep gepeild. En het belangrijkste is dat hij de Schriften heeft gelezen over de missionaire activiteiten van de apostelen.

Hij wijst het af dat wij – arminiaans – zending zouden drijven om goede werken te doen. Hij roept met grote klem op om kerk te zijn en vanuit het evangelie te leven. Dan komen de mensen vanzelf met vragen naar je toe.

We komen nu toe aan de tweede helft van Newbigins boek *The gospel in a pluralist society*.

Steeds verder gaan

Volgens Newbigin was alle evangeliieverkondiging in het boek Handelingen het gevolg van vragen die tot de apostelen gericht werden: 'Wat moeten wij doen, mannenbroeders?'

Hier stelt Newbigin de zaken eenzijdig voor. Er lag wel degelijk de oproep om getuigen te zijn, te Jeruzalem, te Judea, te Samaria en tot het uiterste der aarde (Hand. 1 : 8). Maar Newbigin heeft gelijk als hij aantoonde dat Paulus de gemeente primair aanspoort tot trouw en volharding en niet primair tot nadrukkelijke missionaire activiteiten. Als de gemeente naar Christus' Woord leeft, komt men met vragen naar haar toe en kan ze het Woord uitdragen. De kerk is niet de bron van het getuigenis, maar de plaats van de getuigenis. Want in de kerk wordt steeds het verhaal van Jezus verteld, daar wordt elke eerste dag van de week de maaltijd tot zijn gedachtenis gehouden, daar verwacht men zijn wederkomst. De kerk is werk van de Geest van Christus en reeds een onderpand van de werkelijkheid die komt.

Newbigin wijst vaak op de tekst Rom. 15 : 19-23, waar Paulus zegt dat hij naar Rome komt omdat hij klaar is in de gebieden van het Oosten. Paulus heeft daar namelijk het evangelie ten volle gepredikt en er kerken achtergelaten. Hij is daar klaar en spreekt niet meer over de duizenden die hij daar nog niet heeft bereikt. Hij is ervan over-

tuigd diit de volheid der heidenen eens zal komen. Op dezelfde wijze moet **ook** de kerk vandaag niet blijven stilstaan maar steeds verder gaan.

Nu staat deze visie van Newbigin niet los van zijn opvatting dat allen eens behouden zullen worden. Daarom kan hij ook gemakkelijk spreken over de duizenden die nog niet hecreikt zijn. Maar het is terecht als hij wijst op Paulus' overtuiging, diit hij verder moet gaan als er gemeenten zijn gesticht. Het accent wat Newbigin hier legt, is al eerder aangebracht door R. Allen. Deze wordt ook door Newbigin geciteerd.

Uit de kringloop

Newbigin constateerde dat waar het evangelie komt, tegelijk ook nieuwe ideologieën en godsdiensten verschijnen. Het marxisme is in India slechts daar actief, waar het evangelie is geweest. Dat geldt van de islam eveneens. Als ergens door het evangelie het oude cyclische denken doorbroken is, verschijnen de valse messiasen. Daarom moei het evangelie overal worden gebracht. Zo zal de Geest de wereld overtuigen van zonde, gerechtigheid en oordeel (Joh. 16 : 8. 9). Als de kerk het evangelie van Christus brengt, zal ze ook in het lijden van Christus gaan delen. Maar **langs deze** weg zal ze ook steeds meer **beg-**jpen dat Christus de zin **van** de geschiedenis is.

In het vorige artikel hebben we beschreven dat Newbigin met de filosoof M. Polanyi zegt dat alle echte kennis een persoonlijk karakter heeft maar **tevens** voor iedereen bestemd is. Deze opvatting raakt ook de aard van de zendingsprediking. Het evangelie is voor iedereen en moet uitgedragen worden.

De zending is tevens een test voor **ons** eigen geloof. Je moet je niet fixeren op het redden van zielen, al spreekt Newbigin daar trouwens niet negatief over. Maar je moet vooral bezig zijn **terwille** van het evangelie om zelf te willen delen in de zegen ervan (1 Cor. 9 : 23). Newbigin noemt hierbij ook Joh. 12 : 26: 'Waar Ik ben, daar zal mijn dienaar zijn'. De christen wil zijn waar Christus is, namelijk op de grens, aan het front. Zelfs al zou dat tegelijk de plaats van het lijden zijn.

In dubbele zin is zending de sleutel van de geschiedenis. De kerk weet zich gezonden om de Christus te proclameren, die de zin **van** alles is. Maar zo wordt de geschiedenis ook **voortgestuwd**. Je haalt de mensen weg uit het oude denken dat er op neer komt dat mensen altijd zullen blijven wie ze zijn. Feitelijk leven de miljoenen mensen die dat denken zonder geschiedenis. Daar maakt de **zen-**dng een einde aan en dat moet ook. Maar hier rijzen dan meteen grote gevaren. De ingenieurs van de ontwikkelingslanden zijn opgeleid aan de zendingsscholen. Men zei in India tegen Newhigin dat velen het christendom hebben gebruikt om te gaan geloven in een andere wereld, terwijl het marxisme vervolgens de weg **wees** om in die andere wereld te komen.

De evangelieverkondiging zal altijd wel met dat negatieve effect gepaard gaan. Maar daarom is het zo belangrijk dat de zendingsprediking inhoudsrijk en krachtig is. Het

is eveneens van groot gewicht dat **de** zending niet alleen voor de verkondiging zorgt, maar het evangelie ook illustreert in acties die ermee in overeenstemming zijn. Opnieuw verwijst Newbigin naar de Handelingen der apostelen. Waar evangelieverkondiging plaats vond, waren ook bewijzen van de nieuwe realiteit, bij voorbeeld in de vorm van genezingen.

De Here Jezus wilde niet alleen een stuk leer achterlaten, zoals de Koran. waar de moslems bij leven. Hij heeft een gemeenschap gereedgemaakt, die uitgekozen was om drager van het geheim van het Koninkrijk te zijn. Er moeten wel structuren in deze wereld veranderd worden en als de kerk geloofwaardig wil zijn, zal ze zich daar ook mee bezig houden. Maar al die veranderingen zijn niet het doel van de geschiedenis. Het doel van de geschiedenis ligt bij het werk van Christus en dat wordt in de kerk uitgedragen en vertoond in de liturgie. De kerk heeft een belangrijke plaats in het denken van Newbigin! Hij neemt wat dat betreft duidelijk een eigen positie in binnen de Wereldraad van Kerken.

Kontekstualisatie

Newbigin wijdt een hoofdstuk aan kontekstualisatie. Er is goede en verkeerde, zo schrijft hij. Je mag de boodschap niet aanpassen. Maar in kerkregering en liturgie, en ook in vragen van ethiek en wijze van verkondiging, moet je terdege rekening houden met de kontekst, de 'omgeving', waarin men leeft. Daarbij wijst Newhigin er terecht op. dat onze boodschap heel sterk westers bepaald is. Maar we hebben dat vaak niet door, voegt hij er aan toe. Een zending die in 't buitenland geweest is, begrijpt hiervan wellicht meer dan anderen. Maar ook voor hem is het onmogelijk om van een neutraal punt de eigen cultuur te bekijken en te controleren op cultuurgehoorndheid. Je zit er midden in en kunt niet objectief zijn.

Hoeveel 'levens van Jezus' uit de tijd van de liberale theologie waren geen zelfportretten van de schrijvers? En wordt de Here Jezus nu niet vaak getekend **als** een Che Guevara of een andere guerilla-strijder? Newbigin is hier zeer kritisch over. Hij relateert al die pogingen tot kontekstualisatie. I-hij voert daarvoor historische argumenten aan. In India hebben r.k.-theologen in de 17e eeuw gedacht dat ze zich in **hoge** mate aan de **indiase** cultuur konden aanpassen. Ze lieten het kaste-wezen in stand. Latere generaties hebben echter aangetoond dat dit niet kon. Dat stuk cultuur verdroeg zich niet met het evangelie.

Een ander voorbeeld van gezond relativeren gaat over het gevaar van kolonialisme. We beleven tegenwoordig het dekolonisatie-effect. In de 3e wereld komt men zelfbewust voor **eigen** cultuur op. In het westen roept men schuld bewust dat men vroeger fout was. De westerlingen vragen heel nadrukkelijk om een nationale cultuur in de **inheemse** kerk en zijn zelfs geneigd **nationalisme** goed te keuren. Maar in die 3e wereld-landen werden veel mensen aangetrokken door het christendom omdat dit de deur **opende** tot westerse bekwaamheden. Om kort te gaan, hei is niet per definitie fout als de zending een stuk eigen cul-

tuur meebrengt, want ze kan vaak niet anders. Maar het is ook niet per definitie goed als er uit de nationale cultuur elementen de kerk binnenkomen, aldus Newbiggin.

Culturen zijn altijd en overal veelkleurig, complex en aan veranderingen onderhevig. Reeds in zijn boekje *Voorbij 1984* wees Newbiggin er op dat het evangelie gedomesticeerd is. Het is getemd door de westerse cultuur. Maar het kan even goed getemd worden door een niet-westerse cultuur en in beide gevallen is het fout.

Niichter stelt Newbiggin dat er geen evangelieverkondiging, los van cultuur is. De talen alleen al spelen hun belangrijke rol. Newbiggin brengt in dit verband weer de filosofie ter sprake. Er moeten altijd specifieke acties zijn op specifieke tijden en specifieke plaatsen, anders kun je geen boodschap overbrengen. Het gaat er niet om dat de Hebreeuwse cultuur geuniversaliseerd wordt, zoals de islam feitelijk de Arabische cultuur wil universaliseren. Dat is verkeerde kontekstualisatie.

Maar verkeerd is het ook als je de toevlucht neemt tot een bepaalde kernzin zoals 'Jezus is liefde', of 'Jezus is gerechtigheid' en die gaat verabsoluteren. Dan ga je heel vaak de boodschap van het evangelie reduceren tot een bepaald politiek of sociaal programma. Waarom moeten de onderdrukten altijd gelijk hebben, zegt Newbiggin. Hij voelt niets voor de bevrijdingstheologie. Je moet voor de armen opkomen maar de Schrift leert ook dat er een krachtige overheid moet zijn.

Nog eens: Newbiggin brengt binnen de Wereldraad van Kerken een eigen geluid!

Taxatie

Newbiggin stemt voor een deel met Ronald Allen in, die zich in de vorige eeuw al keerde tegen de bestaande zendingsmethoden. Allen wilde niet dat de zending ergens jaren werkte en het lokale leiderschap eerst heel hoog probeerde op te leiden, alvorens te vertrekken. Hij volgde de lijn van Paulus, die snel weer vertrok. Newbiggin voelt daar ook voor. Het evangelie is overgebracht, zeggen Allen en Newbiggin, als ergens een gemeente is met Bijbel, sacramenten en ambt.

Wanneer ergens een gemeente is ontstaan zal deze, als het goed is, in scherp contrast leven met de omringende cultuur. Zo'n gemeente zal concrete antwoorden op die cultuur gaan geven. De Here Jezus zocht armen en rijken op. De zending moet nooit beginnen bij de wensen van een volk. Dat deed de Here Jezus ook niet. Je moet zelf luisteren naar wat God in Jezus gedaan heeft en je moet dat aan de mensen doorvertellen. Als het goed is gaat de kerk dan in het verhaal van het evangelie z'n eigen plaats zien. Dan gaat ze in dit verhaal wonen.

Uiteindelijk heeft ook hier, op het punt van de kontekstualisatie hij de zending, de filosofie het laatste woord. Bij overdracht gaat het erom dit te bereiken dat de hoorders zich in de hondschaap opgenomen weten. Als ze de gehoorde boodschap herkennen als het verhaal van hun eigen leven, is het doel bereikt. Voor een deel is het terecht om het zo te stellen. Want alle mensen zijn aan de

zonde en het oordeel onderworpen en hebben verlossing door Jezus nodig. Maar Newbiggin's weg naar deze uitspraak is een filosofische. Elke communicatie moet immers dit gevolg hebben. De evangelieverkondiging dus ook. Maar er is van het evangelie toch wel meer te zeggen. Wie door de Heilige Geest gelooft in het evangelie, is door deze Geest verbonden aan de levende Zoon van God. Christus vergadert zich een gemeente, tot het eeuwige leven uitverkoren, Hij beschermt en onderhoudt haar. De realiteit van de zonde én de realiteit van de verlossing door Jezus Christus, moeten beide in de boodschap centraal staan. Er is een groot verschil tussen het werk van de Geest, die mensen tot christen maakt, en de overkomst van mensen tot een van de religies van deze wereld. De filosofie kan het laatste woord niet hebben. Dat mag alleen aan het getuigenis van de Schrift worden gegeven. Voor goede kontekstualisatie moet er ruimte zijn en het voorbeeld van Paulus moet worden gevolgd. Hij vertrok op een gegeven moment, als hij zijn taak ergens beëindigd achtte. Maar het is bij dat alles de Heilige Geest, die met vaste hand Christus' kerk bouwt, van land tot land. In de gedachtengang van M. Polanyi moet het evangelie, net als andere verhalen, de mensen overwinnen met suggestieve kracht, zodat de mensen in het evangelie willen 'wonen' en het als het verhaal van hun leven herkennen. Maar als dat gebeurt is het een wonder van Gods Woord en Geest.

J.A. Boersema

CAPELLE AAN DEN IJSSEL

Rond de Reformatie in de zestiende eeuw en ten tijde van de Afscheiding van 1834 was er in Capelle aan den IJssel geen bloeiend kerkelijk leven maar lauwheid en onverschilligheid.

Dat werd anders in de tijd van de Doleantie. Na een moeilijke strijd met het kerkbestuur van de Hervormde Gemeente kon op 19 januari 1888 tot herinstituering worden overgegaan met verwerping van de Reglementen van 1816 en erkenning van de Kerkorde van 1619.

In januari 1988 werd ter gelegenheid van de viering van het eeuwfeest de plaatselijke kerkgeschiedenis beschreven in het boekje *UIT HET DUISTER*. Die titel geeft aan dat de kerk destijds geroepen is en nog steeds geroepen wordt tot het licht van het evangelie.

Het licht van het evangelie werd en wordt in deze omge-

ving versluierd door een lijdelijke inslag bij sommige bevolkingsgroepen. Dat dateert al van het begin van de Reformatie toen Anabaptisten een strikte scheiding predikten tussen het natuurlijke en het bovennatuurlijke. Een uitloper daarvan is bekend in het Munster-experiment van Jan van Leiden rond 1535. En – vreemd genoeg – is die levenshouding in deze streek niet beperkt gebleven tot de doperse richting. Ook bij diegenen die in de eerste helft van de vorige eeuw uit onvrede met de vrijzinnige prediking in zgn. conventikels bijeenkwamen is die lijdelijkheid herkenbaar.

Om de geestelijke achtergrond van die mensen beter te begrijpen citeren wij uit het boek 'Kruisdominees' van dr. F.L. Bos:

'' 'Een typerende trek moet nog vermeld worden. Ze

Kerkgebouw 'De Voorhof' (foto A. van der Male)

komt uit de geringe wijzigingen. die Sterkenburg en de zijnen in het van de Afgescheidenen overgenomen huishoudelijk reglement hebben aangebracht. Daaruit blijkt dat zij onderscheid maken tusseti belijdenis der waarheid en belijdens des geloofs. Het laatste is Gods zaak alleen. Daarom willen Zij niet spreken van 'weigeren om belijdenis des geloofs af te leggen'. In plaats daarvan spreken ze van 'weigeren oin van het onderwijs der waarheid gebruik te maken, of het de Heere behage mocht hen bekwaaam te maken om belijdenis des geloofs af te leggen'."

En nog is die gedachte in Capelle en in de Krimpenerwaard waarneehaar. De genoemde conventikels waren destijds maar kleine groepjes. De overgrote meerderheid in Capelle had geen belangstelling voor enige reactie op de prediking, laat staan op de Afscheiding.

In het naburige Rotterdam war toen reeds wel sprake van een geordend kerkverhand met andere afgescheiden gemeenten.

Rond de Doleantie heeft Rotterdam voor het kerkelijk leven in Capelle een belangrijke rol gespeeld. Mede door voorlichting van die zijde, naar zeker ook door de halstarrige houding van de plaatselijke Hervormde kerkeraad kan daarop in het begin van 1888 tot herstel van de ambtsdienst worden overgegaan.

Men had geen bezittingen meer. De prachtige Dorpskerk (herbouwd in 1503) was niet meer beschikbaar voor gereformeerde erediensten. Men begon van voren af aan n.l. in een schoolgebouw. Dat duurde tot 1914. Op dezelfde plaats waar nu 'De Voorhof' staat verrees toen het eerste kerkgebouw.

In de genoemde herdenkingsbundel is ook ruimschoots aandacht gegeven aan de ontwikkelingen van dijkdorp tot sateliestad. Uit bodenvondsten is gebleken dat hier in de tweede eeuw reeds bewoners zijn geweest.

Voor al die gegevens kon worden geput uit het Gemeentelijk Archief maar vooral ook uit eigen kerkelijk archief, dat rond de Vrijmaking in ons bezit bleef. De classis had n.l. – alsof zij daartoe de bevoegdheid zou hebben – onze plaatselijke predikant ds. D.K. Wielenga, de 5 ouderlingen en 3 diakenen geschorst. De gemeente volgde – met verontwaardiging over de schorsing – de eigen kerkeraad en behield zo de kerkelijke bezittingen.

In het aangrenzende Nieuwerkerk aan den IJssel had de Vrijmaking niet zo'n algemeen karakter. De daar wonende gezinnen die zich vrijmaakten van de Synode-besluiten van 1942-44 vonden toen kerkelijk onderdak bij Capelle aan den IJssel. Door de bouw van enkele nieuwe wijken is het ledental daar intussen zo aangegroeid dat er nu sinds 6 oktober 1991 eigen kerkdiensten worden gehouden. Met is de bedoeling tot herinstituering van de kerk re Nieuwerkerk aan den IJssel te komen.

Niet alleen in de wijk Nieuwerkerk groeide het ledental. Het totale zielental is in de laatste twintig jaar nagenoeg verdubbeld tot plusminus 1100 zielen op zo'n 320 adressen. Dat hield gelijke tred met de uitbreiding van de burgerlijke gemeente, die als zgn. groeikern was aangewezen. De groei werd mede gestimuleerd door ruime voorzieningen op het gebied van gereformeerd onderwijs. Zo'n aanwas gaf ook wel problemen. Vooral in een periode (van 1976 tot 1980) dat de predikantsplaats vacant was.

In die vacante periode lag er heel wat werk op de kerkeraadstafel. Dat blijkt onder andere uit het grote aantal notulen, maar ook uit de omvang en de inhoud daarvan. De kerkeraad moest zich toen ook intensief ambtelijk bezighouden met een zaak die de gemeente sterk beroerde.

Toen de kerkeraad in 1979 besloot tot instelling van een tweede predikantsplaats ken in beide vacatures vrij vlot worden voorzien. Ds. A.Kooij en ds. C.J. Smelik geven sindsdien leiding aan de ambtelijke verzorging van de gemeente.

Nadat in die behoefte was voorzien kon ook aandacht worden gegeven aan uitbreiding van het kerkgebouw ('De Voorhof') met een ruim vergadercentrum. Daarvan wordt intensief gebruik gemaakt door 24 studiegroepen voor mannen, vrouwen en jeugd.

Deze accommodatie is, al klinkt het vreemd, nog niet toe-reikend voor de provinciale zendingsdag die hier in september 1992 zal worden gehouden. Daarin is op een aanvullende wijze voorzien.

Het evangelisatiewerk (o.a. met kinderclubs) gebeurt veelal in de wijken en sinds kort ook met gebruikmaking van een speciaal daarvoor ingerichte bus.

Op de zondagen worden zes dicnrten helcgd: de Noorderwijk en de Zuiderwijk vergaderen afzonderlijk in De Voorhof en wijk Nieuwerkerk komt samen in 'Het Kruispunt' te Nieuwerkerk aan den IJssel. Dat geeft een extra belasting voor beide predikanten. Ook het geven van catechetisch onderwijs aan 11 groepen is geen geringe opgave. Daarin wordt tijdelijk mede voorzien door enkele andere catecheten. Al met al wordt nu reeds uitgezien naar het moment dat een derde predikantsplaats kan worden ingesteld.

De kerk te Capelle aan den IJssel is een gemeente die door de eeuwen heen rijk gezegend is. Die zegen houdt teven? een opdracht in. Uitzien naar de wederkomst van haar Heer zal zij moeten werken zolang het dag is.

A. de Kievit

Geloofstraditie naar het museum

Dr I-Icniian Wiersinga publiceerde kort geleden het boek *Geloven hij daglicht; verlies en toekomst van een traditie*. Toen hij zijn dienstverband als studentenpastor in Leiden beëindigde, maakte hij de balans op van de veranderingen die hij in zijn geloofsbeleving en geloofsbezinning onderging.

Wij zijn niet meer de gelovigen die wij waren, constateerde hij. Zijn verstaanshorizon werd ruimer, maar zijn verstaansplafond zakte.

Van die ontwikkeling wilde hij zich rekenschap geven. En hij meent dat ook anderen daaraan iets zullen hebben: van huis uit geloofsgenoten, maar nu kerktwijfelaars en kerkverlaters, mensen aan de rand van de kerkelijke hoofdstroom, in basisgroepen en ekklesia's, vredesgroepen en vrouw-en-geloof-groepen. Mensen tussen wal en schip, nog aarzelend over wat 'kind- en wat 'badwater' is, als het over geloofszaken gaat.

Loes van Lennep vindt het eigenlijk nog aardiger dat het algemeen betwijfeld christelijk geloof van Kuitert. In *Hervormd Nederland* van 16 mei geeft zij een samenvatting van Wiersinga onder de titel *Veel geloofstraditie moet naar het museum*.

Na de heftscelci van Kuitert over het algemeen betwijfeld christelijk geloof worden we nu verrast mei een hoek van Wiersinga. Een gedurfdere hoek. Want in zijn poging ze laten zien waar het in het christelijk geloof eigenlijk ook alweer over ging, blijft Kuitert de christelijke traditie hoog houden. Wij geloven anders, maar wel hetzelfde. De vaders hadden het nok al zo hedocld. Ze drukten zich alleen op een andere manier uit. Als je goed leest, kun je er in 1992 best nog mee uit de voeten.

Kuiters verdienste is, dat hij mensen helpt verlossen van hun godsdienstige krampachtigheid. Je hoeft niet van alles en nog wat te geloven, ga op zoek naar wat je houdbaar voorkomt. Christelijke waarheid is, niet absoluut, staat niet bij voorbaat vast. De Christelijke trnditie is er iit om zonder meet te slikken, maar om er mee op pad te gaan.

Wiersinga gaat verder en trekt zijn conclusies. Gmte delen van de christelijke traditie schrijft hij af en wil hij buiten gebniik stellen. Hij loopt belijdenisgeschriften langs en constateert, dat de opstellers ervan wel degelijk wezenlijk anders geloofden. Ze bedoelden wat er staat en wat vele tegenwoordige christenen niet kunncii beamen. Wat dat betreft, is Wiersinga oprecht. Hij draait ei niet omheen en probeert niet via een eigen uitleg die geschriften, die geloofswijze, acceptabeler voor te stellen dat zij zijn.

Wiersinga heeft het ook niet over bijzaken, maar over zaken die volgens een bepaalde traditie het hart van het christelijk geloof uitmaken. Als onbruikbare terminologie noemt hij de benoeming van God als de almachtige en de drieënige, de term erfzonde, het spreken over Christus goddelijke natuur en eniggebooren zoonschap, over zijn maagdelijke geboorte en zijn betalen als verzoener. Daarvan wil hij het christelijk geloof zuiveren.

Wiersinga erkent de noodzaak van herbronning en de daaruit

voortvloeiende herinterpretatie en herwaardering van de geloofs-traditie. Maar daar is een grens aan. Die grens legt hij naar mijn inzicht terecht waar het Umdeuuing wordt, dat wil zeggen dat waar de nieuwe interpretaties iets uitleggen wat er niet in zat. De auteur vindt, dat we hier en daar de tnoed moeten hebben om ons van de traditionele begrippen te distantiëren, omdat wij niet meer achter de oorspronkelijke en klaarblijkelijke betekenis van die begrippen staan. Zijn voorstel is deze kerkelijke-theologische begrippen in hun historische waarde en betekenis te laten, mans ze – juist daarooiii – wel uit de liturgische en catechetische roulatie te nemen. Zonder deze opruiming stokt de noodzakelijke verwerking van hei traditieverlies.

Wiersinga beseft, dat het om een behoorlijk ingrijpende operatie gaat, wat nog niet wil zeggen, dat bij deze opruiming alle banden met het verleden worden doorgesneden. Voor een belangrijk deel blijft toch continuïteit gelden tussen het traditionele **g**-loof en alternatief geloven. Die continuïteit spreekt vooral in het putten uit de bijbelse bronnen. Voor de sclrijver houdt dit ook in, dat hij niet wil breken met de gemeenschap van de kerk van alle tijden en plaatsen. Hij kan aan die gemeenschap echter geen uitdrukking geven door haar letterlijke creclo over te nemen of door de vrijwel algemeen aanvaarde voorstelling van de goddelijke drieënheid te onderschrijven. Hij stelt voor de desbetreffende teksten in een museum te plaatsen, als kunstwerken die blijvend respect verdienen, of ze op te slaan in een bibliotheek, als bronnen die men te allen tijde kan raadplegen.

Eigenlijk hebben we een nieuwe taal nodig om zo Gods woord te spreken dat de wereld er onder verandert en zich vernieuwt. Wiersinga is in het vnetipoor van Bonhoeffes op zoek naar die nieuwe taal. Wat houdt het christelijk geloof nu voor hem in?

Om niet bij het minste te beginnen. God wil hij aanduiden als Geest, aansluitend hij het gewone en bekende gebruik van dit woord in de omgangstaal. De verhouding van Gods geestkracht tot onze menselijke werkelijkheid wordt omschreven als de kracht die onze persoonlijke en gezamenlijke geestkracht overstijgt en die ons beweegt tot bevrijding en liefde. Dat is haar transcendente gehalte.

Deze kracht geeft tegelijk zoveel ruiinte aan ons menselijk partnerschap en is zozeer op onze inschakeling en ons bondgenootschap aangewezen, dat weield en God, mens en God elkaar nodig hebben en op elkaar zijn aangewezen. Dat is haar immanente component.

God als de Geest die de wereldsgeschiedenis en onze persoonlijke biografie bezielt, dat is voor Wiersinga een godsvoorstelling met toekomst.

Op die manier komt hij ook tot een ander mensbeeld. Het mensbeeld van de zondaar is verloren gegaan. Mensen zijn evenmin zondaars als heiligen. Zonden bedrijf je, al dan niet, zoals je ook al dan niet goede dadcii doet. De globale schuldbelijdenis wordt gevoed door het besef dat zonde ons als een onveranderlijke zijnstoestand aankleeft, ja ons fysiek heeft aangetast als eei virus. Enerzijds ii het verlies van deze doem een zegen, anderzijds berooft het ons vaai een alibi en noodzaakt het rins zonden concreet te benoemen en te vermijden.

Overigens constateert Wiersinga, dat de obsessie men zonde en schuld een bestanddeel van de oude erfenis is dat wij in deze postmoderne tijd snel kwijtraken. Welcii wij eigenlijk wel wat foit is of dat wij – of zij – echt fouten maken? Voorzover wij de obsessie kwijtraken, mogen we van geluk spreken. Vanwege onze blijvende verantwoordelijkheid lijkt het hem echter noodzakelijk over schuld en zonde te blijven spreken, maar dan wel minder geobsedeerd, minder dogmatisch bevangen. De westerse theologie werd beheerst door het zonde-genade-model. Voor ons huidige besef gaat het echter om veel méér dan gered worden uit onze zonden. Het gaat om rechtzetten en terechtbrengen, om heelmaken en vernieuwen, om het opheffen van vervreemding van elkaar, onse eigen lichaam, onze aarde en om herstichten van vrede en communicatie. De vraag die de westerse traditie benaauwde, luidde: hoe krijg ik een genadige God? Onze vraag is eerder: hoe bereiken wij en de wereld onze bestemming?

Wat is de trien? In principe een wezen dat twee kanten op kan gaan. Dus niet per definitie goed of slecht. Hij draagt verantwoordelijkheid en staat voortdurend voor keuzen. Kenmerkend voor hem is dan ook zijn feilbaarheid en zijn vatbaarheid. Dat is wezenlijk iets anders dan 'geneigd tot alle kwaad'. Om met de joodse rabbijnen te spreken: Hij bezit niet één neiging, maar twee neigingen: een neiging ten goede en een neiging ten kwade.

Wie het verlamdende beeld van de mens als zondaar verliest kan ook weer onbevangen over de waarde van de mens spreken. De evangelieverhalen van Jezus hebben dezelfde strekking. Jezus laat zien wat de mens met zijn aandacht en liefde vermag. Toen hij eens een verlamde genas reageerden de toeschouwers niet in verbazing over deze wonderdoener – een sensationele uitzondering! – maar 'zij verheerlijkten God, die zulk een macht aan de mensen gegeven had.'

Wiersinga ziet vervolgens Christiis niet meer als middelaar. Maar met het verlies van deze functie is naar zijn oordeel diens rol niet uitgespeeld. Integendeel, de figuur van Jezus houdt haar betekenis en wint zelfs aan profiel. De nieuwtestamentische teksten spreken nog onbevangen en euforisch over hun profeet en rabbi. De schrijvers worden allerm minst gehinderd door een natuurproblematiek. Jezus' identiteit komt tijdens zijn leven al onder vuur te slaan, maar niet omdat zijn menselijke of goddelijke natuur in het geding is. Zijn critici willen weten met welke pretentie hij zijn boodschap uitdraagt, op grond van welke bevoegdheid hij optreedt. 'Wat is dat toch voor iemand, dat zelfs de wind en de zee naar hem luisteren?' En: met welke bevoegdheid doe je dat allemaal? En wie heeft jou die bevoegdheid gegeven? Jezus' zending door God staat ter discussie. In deze profetische mens worden de hoorders met Gods geestkracht en gezag geconfronteerd. Wiersinga wil voor Jezus de metafoor voorganger gebruiken. Deze term roept het beeld op van iemand die voorop loopt op een weg – in plaats er tijd voor on uit – en van een route die door de voorganger toegankelijk wordt gemaakt en verkend. De koploper neemt de uchielhoede in zekere zin mee. Welnu, Jezus heeft als voorganger een voorsprong en tegelijk heet hij ook 'oorsprong van on heil': hij baant de weg naar gerechtigheid en vrede. Voorganger past ook goed bij de metafoor die de oudste christelijke geloofsgemeenschap gebruikte om haar keus voor Christus aan te duiden. Zij kozen voor zijn 'weg', Jezus' volgelingen heien in het boek Handelingen meermalen 'mensen aan de weg' of 'aanhangers van de weg'.

Het zou een misverstand zijn bij de term 'weg' alleen te denken aan de persoon van Jezus of aan de op hem georiënteerde beweging of levenswandel. Jezus noemt zichzelf wel 'de weg' bij Johannes, maar dat hoeft niet als concurrerend met anderen opgevat te worden. De 'weg' slaat op zijn voorbeeldige omgang met wie hij ontmoette en dit voorbeeld kreeg navolging. Maar deze aanduiding kan inclusief verstaan worden: de weg tekent zich ook 31 bij oudtestamentische profeten en bij volgelingen van Jezus door de eeuwen heen, tot de ons inspirerende Martin Luther King en bisschop Oscar Romero. En waarom niet bij godsdienststichters en -leeraars buiten de joodse en christelijke traditie of bij wijze antieken en vredesrichtende humanisten? Het gaat om de weg naar vrede en geluk, en Jezus was ervan overtuigd dat een weg als de zijne toekomst had. En wij zouden ons een unieke inspiratiebron onzeggen als wij zijn levensverhaal zouden verwaarlozen.

(...)

Her verlies van zoveel eeuwenlange traditie kan naar het inzicht van Wiersinga een grote winst opleveren. En wel deze winst dat wij mensen principieel en definitief gelijksoortig en gelijkwaardig aan Jezus zijn. Het niveauverschil is opheffen, hoeveel achterstand we ook veitunen. Wij zijn naar de bedoeling 'als hij'. We kunnen niet meer schijnbaar bescheiden zeggen: Jezus kon zo liefhebben en zich inzetten, met in het achterhoofd: hij was immers God! Nee, hij deed wat wij kunnen doen en moeten doen. Hij laat je de mogelijkheden zien die aan de mensen gegeven worden. Hij zei zelfs bij zijn afscheid: 'Waarachtig, ik verzeker jullie: wie in mij gelooft, zal de werken die ik verricht, ook zelf verrichten'. Jezus' oude en weer nieuwe rol kan zijn die van identiteitsfiguur. Het is de bedoeling dat wij ons in de voorganger identificeren. En die identificatie bereik je niet door je christen te noemen, maar door hem te volgen op de weg naar de ander en naar liet rijk van de vrede. De genade is niet goedkoop, maar wel binnen bereik, dankzij voorganger Jezus.

Mevrouw Van Lennep heeft respect voor de openheid en kwetsbaarheid waarmee Wiersinga zich opstelt. Ook spreekt het haar aan, dat naar zijn mening de theologie moet voldoen aan vier criteria: wat ze zegt, moet denkbaar, voorstelbaar, waarbaar en werkbaar zijn. Of zij dan hetzelfde badwater weggooit als Wiersinga en hetzelfde kind overhoudt, is nog een open vraag. Wiersinga zelf heeft hier ook aarzelingen en het kan niet de bedoeling zijn met 7'n allen als blinde kippen achter hem aan te lopen, zegt ze. Maar haar conclusie is:

Ik vind dit boek belangrijk als het verslag van een zoektocht. Zodoende ligt het in het verlengde van het boek van Kuitert, dat mensen inspireert zonder kramp zo'n tocht te onderneemen. Herman Wiersinga is al lang geleden op pad gegaan om uit te komen op een punt dat hij vermoedelijk nooit gedacht had te zullen bereiken. Ik heb de indruk dat hij goed op koers ligt en een trefzekere bijdrage levert aan de geloofwaardigheid van het christelijke geloof. Het is bevrijdende en eerlijke taal. Wat dat betreft kan het in ieder geval niet christelijker.

G.J. van Middelkoop